

Iwona Wagner

"Wybrane aspekty psychopedagogiczne przemian edukacyjnych w Polsce", red. Władysława Łuszczuk, Katowice 1996 : [recenzja]

Chowanna 1, 82-87

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1997	R. XXXIX (XLX)	T. 1 (8)	s. 82—87
------------	--	---------------	-------------------	-------------	----------

***Wybrane aspekty psychopedagogiczne
przemian edukacyjnych w Polsce.
Red. Władysława Łuszczuk. Katowice,
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
1996, ss. 97***

Przemiany edukacyjne, dokonujące się szczególnie intensywnie w latach dziewięćdziesiątych w naszym kraju, stanowią niezwykle ważne zagadnienie dorobku naukowego o multidyscyplinarnym charakterze. Nieliczni autorzy, których centrum zainteresowań i penetracji badawczych stanowią procesy przeorientowania i modernizacji systemu edukacji, dostrzegają psychospołeczne aspekty urzeczywistnianych przeobrażeń. Recenzowana książka jest, w moim przekonaniu, publikacją zarówno pożyteczną, jak i aktualną. Wszak modyfikacje rodzimej edukacji — to imperatyw naszych czasów, co podkreśla Redaktorka Władysława Łuszczuk we wstępie do niniejszego zbioru.

Książka zawiera siedem artykułów o charakterze psychopedagogicznym, które, w założeniu autorów, stanowią próbę eksplikacji przemian edukacyjnych w Polsce w ostatnich sześciu latach. Procesy te zinterpretowane zostały z pozycji pedagogiki i psychologii społecznej oraz socjologii wychowania, chociaż główną inspirację naukową rozważań stanowiła antypedagogika i tzw. nowa socjologia oświaty. Treści zawarte w recenzowanym tomiku dość wyraźnie wskazują na potrzebę eksponowania w dzisiejszej Polsce myślenia kreatywnego, a nie odtwórczego, umożliwiającego wprowadzenie innowacji, sprzyjającego „rewolucyjnemu”, a nie adaptacyjnemu postrzeganiu zachodzących w kraju przeobrażeń.

Zawarte w omawianym zbiorze teksty są ciekawe tematycznie i zapewne zainteresują wielu Czytelników, a pod względem naukowym i poznawczym mają dużą wartość. Dobrze byłoby jednak, moim zdaniem, podzielić zeszyt na dwie części: ogólną i szczegółową bądź teoretyczną i empiryczną (podział taki mógłby być elementem trwałym, tzn. utrzymanym w następnych pracach naukowych, jeśli będą one ukazywać się periodycznie). W tym wypadku do drugiej części kwalifikowałyby się artykuły: Sabiny Koczoń-Żurek i Beaty Dyrdy, część pierwszą stanowiłyby wszystkie pozostałe. Powyższa subiektywna uwaga w niczym nie umniejsza wartości publikacji. Otwiera ją artykuł Władysławy Łuszczuk, zatytułowany *Efektywna szkoła. Co to znaczy?* Choć autorka nie udzieliła jednoznacznej odpowiedzi na sformułowanie w tytule artykułu pytanie, dokonała analizy i interpretacji kilku ciekawych i interesujących koncepcji efektywnej szkoły, odnoszących się do jej instytucjonalnego, jak i organizacyjnego funkcjonowania. Te nowatorskie pomysły i propozycje stanowią konkretne wskazania merytoryczno-organizacyjne, które powinny być wykorzystane w programie przeprofilowania polskiej szkoły, w tym również w podejmowanych próbach oceny jej funkcjonowania jako całości. Szkolnictwo jest przecież podstawowym systemem społecznym, a jego zasadnicze zadanie stanowi sprzyjanie optymalnemu rozwojowi sił i zdolności ludzi, przygotowanie do samorealizacji, ukierunkowanie ich myślenia i działania na problemy i wyzwania „przyszłości”. Sprawność szkoły, jak pisze autorka artykułu, jest „wymogiem czasów, decyduje o stopniu rozwoju danego społeczeństwa, o jego nowoczesności”. Szkoła jako system to określona całość złożona z wielu elementów, wzajemnie na siebie oddziałujących, współdziałających i komplementarnych. Fakt, iż decyduje ona o kształcie osobowości jednostki, jest nośnikiem wielu społecznie ważnych wartości, implikuje konieczność dokonywania ciągłej diagnozy jej założonych i realizowanych funkcji. Musi być przedmiotem oceny społecznej i specjalistycznej, przedmiotem badań kompleksowych, które dotyczyłyby oceny całościowych efektów. Przedstawiając wybrane koncepcje efektywnej szkoły, czyli: dobrej szkoły, szkoły dla ucznia, szkoły dialogu, szkoły twórczej, autorka tekstu podkreśla różnorodność ujęć i kryteriów oceny sprawności szkoły, co jeszcze bardziej obrazuje złożoność i wieloaspektowość podjętej problematyki. W dotychczasowych, często teoretycznych, opracowaniach posługiwano się dwoma rodzajami kryteriów:

- zewnętrznymi, służącymi do oceny odległych skutków, jakie szkoła wywołuje w życiu swoich absolwentów,
- wewnętrznymi, odnoszącymi się do funkcjonowania szkoły „od środka”.

Stosowane kryteria nie uwzględniają współdziałania szkoły i środowiska, które stanowi fundamentalny warunek jej uspołeczniania ze względu na zbieżność jej własnych zadań w zakresie kształcenia, wychowania i opieki nad dziećmi i młodzieżą z zaspokajaniem potrzeb edukacyjnych, kulturowych i socjalno-opiekuńczych środowiska.

Refleksje Władysławy Łuszczuk, skoncentrowane na problematyce stworzenia funkcjonalnego systemu edukacyjnego, to ciekawe, atrakcyjne i nowatorskie propozycje sprzyjające dalszym badaniom, które dzięki weryfikacji dotychczasowej wiedzy teoretycznej pozwoliłyby na sformułowanie praktycznych rekomendacji w zakresie oceny całościowych efektów szkoły.

Kolejny tekst niniejszego zbioru, autorstwa Barbary Żechowskiej, dotyczy *Potrzeby zmian stawiania pytań o nauczyciela*. Niezwykła złożoność, niejednoznaczność przemian edukacyjnych, dokonujących się w nie mniej zagmatwanym i chaotycznym świecie, przy wzroście zjawisk patologicznych implikuje, zdaniem B. Żechowskiej, konieczność refleksji nad nauczycielem — jednym z głównych kreatorów przemian oświatowych. „Jemu bowiem chce się przypisać moc kształtowania pożądanych społecznie jednostek autonomicznych, świątłych, twórczych, moralnie »czystych«, odpowiedzialnych, zaangażowanych, rozumiejących świat, drugiego człowieka, i siebie samego” (s. 29). Wymagania stawiane przed nauczycielem, określenie jego powinności i służby, psychofizycznych atrybutów, niezbędnych do prawidłowego wypełnienia funkcji zawodowej, stanowią przesłanki realizacji akceptowanych społecznie celów, chociaż w minionym okresie ich artykulacja była praktycznie niemożliwa. Pomimo zachodzących w kraju demokratycznych przeobrażeń nie udało się, zdaniem autorki analizowanego tekstu, w pełni wyeliminować mechanizmów dających elitom rządzącym wyłączność reprezentacji potrzeb społecznych. W gruncie rzeczy jest to „mechanizm »zewnętrznego sterowania« edukacją, który nie uległ radykalnym przeobrażeniom” (s. 29).

W opinii Barbary Żechowskiej niezbędna staje się modyfikacja pytań o nauczyciela (jego osobowość, wykształcenie, sposób wypełniania funkcji zawodowej, przyczyny sukcesów i porażek itd.). Należy odejść „od pytań prowadzących do odpowiedzi jednoznacznych, »zamkniętych«” i zwrócić się ku „pytaniom otwartym, z nie kończącymi się możliwościami odpowiedzi” (s. 36). Autorka formułuje niezwykle intrygujące pytanie o nauczyciela w kontekście krytyczno-kreatywnej filozofii edukacji. Wskazując na jakościowe zmiany w sposobie przekazywania przez nauczyciela określonej wiedzy, dostrzega potrzebę edukacyjnej świadomości i podmiotowości nauczyciela. Określając bowiem nowy paradygmat edukacji, nie można popełniać „starych błędów”. Nauczyciel nie jest funkcjonariuszem państwa czy systemu edukacyjnego. Jako pełnoprawny podmiot tego systemu stanie się twórczym innowatorem, „refleksyjnym praktykiem”, promotorem demokratycznych przeobrażeń pod warunkiem, iż sam, bez zewnętrznego przymusu, podejmie „wyzwania myślenia” o edukacji.

Kolejny artykuł: Doroty Ekiert-Grabowskiej *Twórczość w aspekcie kształcenia nauczycieli* — stanowi wyraz głębokiego przekonania autorki „o potrzebie upowszechniania wiedzy z zakresu psychologii twórczości wśród

studentów — przyszłych nauczycieli, nauczycieli praktyków, dyrektorów szkół i tych, którym bliskie są problemy współczesnej edukacji” (s. 40). Dorota Ekiert-Grabowska słusznie podkreśla, iż imperatywem współczesnych nam czasów jest kształcenie twórczych nauczycieli, posiadających umiejętności empatycznego rozumienia uczniów, stymulujących ich rozwój, uczących kreatywnego i krytycznego myślenia. Autorka tego interesującego, o wysokich walorach poznawczych tekstu uzasadnia swoje stanowisko, dzieląc się z czytelnikami doświadczeniem, wiedzą i umiejętnościami zdobytymi podczas stypendium naukowego w Stanach Zjednoczonych, gdzie uczestniczyła w treningach twórczego myślenia dla nauczycieli. Problematykę tę przybliżyła, opisując model AUTA (propagowany przez amerykańskiego psychologa Gary’ego A. Dawica), który pokazuje, jak uczyć kreatywnej samorealizacji i jakie przynosi ona korzyści dla jednostki i społeczeństwa.

W konkluzji autorka wyraża przekonanie, iż w kształceniu nauczycieli oraz kadry kierowniczej systemu oświatowego w naszym kraju warto upowszechnić i wykorzystać dotychczasowe osiągnięcia psychologii twórczości. Od umiejętności wykorzystania uzdolnień twórczych, otwartości nauczycieli na nowe doświadczenia, ich zaangażowania w rozwiązywanie skomplikowanych problemów współczesności — zależeć będzie kształt przyszłej oświaty, perspektywy jej rozwoju, modernizacji i efektywności.

Samoakceptacja zawodowa nauczyciela a jego nastawienia do zmian edukacyjnych — to kolejny tekst niniejszego zbioru, autorstwa Saby Koczkoń-Żurek. Dokonano w nim diagnozy samoakceptacji zawodowej nauczyciela oraz ewentualnego związku tej samoakceptacji z jakościowymi nastawieniami nauczycieli do dokonujących się aktualnie zmian edukacyjnych. Do realizacji zakładanych celów badawczych przyjęto, iż „samoakceptacja zawodowa nauczyciela obejmuje zbiór sądów o własnej osobie, wyrażających poczucie własnej wartości w realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych” (s. 52). Przeprowadzone przez S. Żurek badania dowiodły istnienia wyraźnie dostrzegalnej korelacji między wysokim poziomem samoakceptacji zawodowej nauczycieli a deklarowanym aktywnym i twórczym nastawieniem do zmian edukacyjnych w sferze ideałów, celów i treści kształcenia, dążeniem do podmiotowych relacji w środowisku szkolnym oraz odczuwaniem potrzeby aktywnego udziału w zachodzących przemianach. Autorka postrzega wysoki poziom samoakceptacji nauczyciela, implikujący silną motywację do osiągnięć zawodowych, jako istotny czynnik warunkujący aktywność i innowacyjne zachowania wobec dokonujących się edukacyjnych przeobrażeń.

Danuta Drynda przedstawia problematykę alternatywnego oceniania ucznia (w zakresie przedmiotu, funkcji i form oceny). W tekście zatytułowanym *Ocenianie osiągnięć uczniowskich — nowe propozycje zmiany wartościowania* uzasadnia archaiczność doktryny edukacji adaptacyjnej i potrzebę reorientacji polskiej szkoły. Realizacja koncepcji kształcenia dla roz-

woju jest nieefektywna w sytuacji dysfunkcji oceny ucznia. Nowa, sześciopunktowa skala ocen, zalecona przez MEN, pozostaje — zdaniem D. Dryndy — nadal propozycją uczenia się „na stopień” i „do klasówki” (s. 66), nie uwzględnia indywidualnego rozwoju ucznia, nie daje możliwości wartościowania jego postępów edukacyjnych. Analizując kilka wybranych programów innowacyjnych, realizowanych z powodzeniem w niektórych polskich szkołach, w których zastąpiono stopnie szkolne pogłębioną diagnozą pedagogiczną, autorka dostrzega w tych progresywnych i radykalnych rozwiązaniach rzeczywistą szansę upowszechnienia edukacji humanistycznej, sprzyjającej rozwojowi, kreatywnemu myśleniu i podmiotowości ucznia.

Zjawisko niepowodzeń szkolnych uczniów zdolnych — tak sporadycznie podejmowany temat w piśmiennictwie pedagogicznym — zaprezentowała Beata Dyrda. W okresie dokonujących się w Polsce demokratycznych przeobrażeń poszukiwaniu nowych ofert oświatowych towarzyszą wizje szkoły twórczej, szkoły dla ucznia, stymulującej rozwój i zdolności swoich wychowanków. Od współczesnej szkoły oczekuje się przygotowania do aktywnego uczestnictwa w transformacji ustrojowej, pomagania uczniom w poznawaniu i kreatywnym wykorzystaniu posiadanych uzdolnień i nabytych umiejętności. Na podstawie analizy literatury polskiej i zagranicznej (głównie amerykańskiej) oraz badań eksploracyjno-diagnostycznych autorka wskazuje przyczyny i skutki Syndromu Nieadekwatnych Osiągnięć uczniów zdolnych. Przeprowadzone badania potwierdziły występowanie tego niepokojącego zjawiska w polskiej szkole. Powinno to uwrażliwić nauczycieli na to, aby proces dydaktyczno-wychowawczy stymulował rozwój dzieci, sprzyjając tym samym adekwatnemu wykorzystaniu ich sensoryczno-intelektualnych możliwości.

Rozwijanie twórczych uzdolnień technicznych — wyzwanie czy konieczność? — to tekst Marcina Musiała, pozostający w nurcie pedagogiki krytyczno-kreatywnej. Autor rozważa „zagadnienia związane z warunkami twórczości technicznej i cechami charakteryzującymi twórców tej dziedziny”. M. Musiał dostrzega potrzebę reorientacji edukacji technicznej w kierunku przekształcenia techniki z przedmiotu wyposażającego uczniów w podstawowe umiejętności praktyczno-techniczne, w podmiot rozwijający twórcze uzdolnienia techniczne.

Pobieżny przegląd interesujących i społecznie ważnych aspektów psychopedagogicznych przemian edukacyjnych w Polsce dowodzi, iż autorzy niniejszego zbioru (mimo indywidualnych zainteresowań naukowo-badawczych) wskazują najważniejsze obszary rodzimego systemu oświatowego, w których dokonanie zmian i wprowadzenie rozwiązań modernizacyjnych stanowi moralny imperatyw. Książka odpowiadając na zapotrzebowanie środowisk pedagogicznych, socjologicznych i oświatowych — stanowi kompendium wiedzy i praktycznych rekomendacji, niezbędnych w procesie odejścia od tradycyjnego, encyklopedycznego i dyrektywnego nauczania na rzecz nauczania

kreatywnego. Nowoczesne wychowanie stymuluje rozwój i uzdolnienia wychowanków, wyposaża ich w cechy umożliwiające twórcze wykorzystanie technik dywergencyjnego i konwergencyjnego myślenia. Szkice, studia i opinie zawarte w recenzowanej publikacji stanowią asumpt do dyskusji, polemik i odbioru zaprezentowanych treści jako różnorodnych propozycji i koncepcji przemian edukacyjnych w Polsce. Tym samym główny cel autorów tej książki został w całości zrealizowany.

Iwona Wagner